

С.С. Орденів

ПРАВО КАК БЛАГО В СИСТЕМЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ

В статье раскрываются ключевые социальные компоненты, которые делают возможным существование права как блага в системе общественных отношений. Политико-правовая общность, которая способна обеспечить существование права как общего блага предполагает наличие в обществе устоявшихся либерально-правовых отношений. Так как только в либеральном обществе, идея права как общая мера свободы, равенства и справедливости, приобретает свое бытие. Его роль в этой ипостаси заключается в обеспечении общей и неотъемлемой свободы каждого индивида, а правовой функцией становится не ограничение свободы, а наоборот ее расширение. Следовательно, правовые страны это либеральные страны, где право своим содержанием формализует свободу.

Ключевые слова: право, правоотношения, либерализм, свобода, равенство, справедливость.

S. Ordenov

LAW AS GOOD IN THE SYSTEM OF SOCIAL RELATIONS: SOCIAL AND PHILOSOPHICAL STUDY

The article deals with the key social components that enable existence of law as good in the system of social relations. A political and legal community, which can ensure the existence of law as a common good, presupposes the settled liberal and legal relations in society. It is exclusively a liberal society, in which the idea of law, as a general measure of freedom, equality and justice, exists. Its role in this dimension is to ensure the common and inalienable freedom of each individual, as a result the legal function is not connected with the restriction of freedom, but on the contrary – its expansion. Consequently, legal countries are liberal ones, where the law due to its content formalizes freedom.

Keywords: law, legal relations, liberalism, freedom, equality, justice.

УДК165.161(045)

О.П. Скиба

ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Національний авіаційний університет

Анотація. Стаття присвячена дослідженню впливу інформаційних і телекомунікаційних технологій на становлення інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, суспільство знань, інформаційні технології, телекомунікаційні технології, наукове знання.

Вступ

Ще наприкінці минулого століття починає з'являтися комп'ютерна техніка, яка стає основою розвитку і становлення суспільства, яке окремі учені визначають як інформаційне. Поступово змінюється система комунікацій, соціальний устрій, зростає роль теоретичного знання і інформації, що стає одним із визначних чинників становлення нового суспільства. В останні десятиліття поява великої кількості інформації зумовила стрімкий розвиток новітніх інформаційних і комп'ютерних технологій, які допомагають отримувати нові знання, переробляти і зберігати інформацію. Саме завдяки розвитку інформаційних і телекомунікаційних технологій стає можливою поява «всесвітньої павутини», мережі Інтернет, що видозмінює всі сторони соціального життя: економічну, технічну, культурну тощо. Адже її можливості є застосовними в різних сферах життя суспільства: в освіті (дистанційне навчання і доступ до баз електронних бібліотек є лише невелика частина її потенціалу), в науці (комунікація між ученими, новітня техніка і засоби для проведення експериментів тощо), у сфері бізнесу (електронні платежі, пошук працівників тощо) і т.д.

Аналіз досліджень і публікацій

Д. Белл досліджував вплив комп'ютерної техніки і телекомунікацій на економічне і соціальне життя суспільства [2]; М. Кастельс, пропонуючи свою концепцію «інформаційного суспільства», звернув увагу що саме розвиток нових технологій та зростання ролі інформації стають матеріальною основою глобалізації економіки [8]; О. Тоффлер відмічав, що

створення потужної техніки змінює перебіг життя людини, значно прискорюючи шалений темп культурних, соціальних і політичних змін у сучасну епоху. Учений звернув увагу, що психологічні ресурси людини не безмежні і причиною загибелі людства може стати не ядерна війна чи екологічна катастрофа, а шок, який відчувають люди, шок майбутнього, що приводить до психологічного оніміння і представляє собою реальну загрозу [17]; М. Маклюен досліджував проблему впливу технічних засобів на різні сфери життєдіяльності суспільства, за допомогою яких було скинуто панування «простору» і «часу» і покладено кінець психічній, соціальній, економічній і політичній ізоляції [10]; Ф. Махлуп розглядав широкое коло питань, пов'язаних з економікою наукових досліджень, освітою, засобами збереження і поширення наукової і технічної інформації [11].

В. Миронов розглянув у своїй роботі як саме становлення інформаційного суспільства і розвиток технологій впливає на структуротворчі компоненти всієї системи культури [12]; З. Бауман присвятив свою роботу аналізу нового стану суспільного життя, який є, на його думку, історичним підсумком модернізації і регулювання соціально-економічних і політичних відносин. Це суспільство, яке учений визначає як індивідуалізоване, характеризується посиленням ролі невідконтрольних людині сил і тенденцій, наростанням невпевненості і невизначеності, пригніченням тих проявів людського духу, які в минулому надихали людей до соціальних перетворень [1]; В. Онопрієнко досліджує ризики суспі-

льства знань і мегатехнологій, які пов'язує безпосередньо зі зростанням наукового знання і розширенням можливостей науково-технічної діяльності як найважливішого чинника соціальних трансформацій [13]; Л. Дротянко звертає увагу на зміну функцій постнекласичної науки в інформаційному суспільстві, обґрунтовує вплив соціально-культурних чинників на трансформації в науці [5].

Постановка завдання

У сучасну епоху інформаційні, комп'ютерні, телекомунікаційні технології пронизують усі сфери суспільного життя. Вони розширюють інтелектуальні можливості людини і видозмінюють процес наукового пізнання, допомагають отримувати освіту, присутні у професійній діяльності і у побуті, виступають одним із чинників розвитку суспільства, здійснюючи суттєвий вплив на трансформацію традиційних цінностей, норм і ідеалів культури. Тому вважаємо за необхідне осмислити вплив інформаційно-комунікаційних, нано- і біотехнологій на розвиток і становлення інформаційного суспільства.

Основна частина

Ще у другій половині минулого століття суспільство, в якому значний вплив на життя соціуму мають новітні технології і знання, дослідники визначають як інформаційне (Ф. Махлуп, Й. Масуда, О. Тоффлер, М. Маклюен), постіндустріальне (Д. Белл), суспільство знань (П. Дракер, Р. Хатчинс) тощо. Розвиток комп'ютерної техніки у свій час змінив засоби і методи отримання нового знання, збереження інформації, покликав до життя появу нових комунікаційних систем. Ще Д. Белл у своїх роботах відмічав, що вирішальне значення для економічного життя суспільства, для способів виробництва знання, для характеру діяльності людини має становлення нового соціального устрою, що спирається на телекомунікації [2, с. 331-332]. А зростання ролі теоретичного знання, яке, на думку вченого, і є осьовим принципом постіндустріального суспільства та поява нових високоінтелектуальних технологій стає спрямовуючою силою соціальних змін. Якщо ще у XVII-XIX столітті технічне винахідництво було майже не пов'язане з розвитком наукового пізнання, то наприкінці XX століття відбувається поєднання науки з технічними винаходами. Сучасні ж високорозвинені технології як ніколи тісно пов'язані з наукою, з новітніми розробками і теоріями, між ними ця взаємодія відбувається постійно. Крім того, так звані «інтелектуальні технології» стають одним із головних інструментів управління організаціями і підприємствами [2, с. 331-332].

У давнину між ідеєю і її практичним втіленням проходило багато часу. Відомо що властивості ефіру були відкриті і описані Парацельсом, однак на практиці для анестезії він починає використовуватися лише сотні років потому. Схожих випадків можна навести багато. Так ще в XIX столітті І. Земмельвейс дослідив і описав у своїх роботах властивості антисептиків, однак оцінили його відкриття і почали використовувати набагато пізніше, лише десятки років потому. Сьогодні технології не лише стають основою економічних і соціальних змін, а і самі для себе виступають живильним сере-

довищем. Між трьома стадіями технологічних інновацій, які виділяє О. Тоффлер (перша – творча ідея, друга – її практичне застосування, третя – поширення у суспільстві) час значно скорочується з кожним роком [17, с. 39]. Нові ідеї втілюються в практичну дію набагато швидше, ніж раніше і великий розрив між відкриттям і втіленням важко собі уявити. І сьогодні науковці старанно скорочують цей розрив з кожним роком. Час старіння техніки значно скорочується. Так, якщо у свій час експлуатація побутової техніки (телевізор, холодильник, тощо) була розрахована років на двадцять, то сьогодні років на п'ять-шість максимум, не кажучи вже про новітні засоби комунікації (мобільні телефони, ноутбуки, планшети тощо) що застарівають вже на момент їх покупки споживачем.

У свій час комп'ютерна техніка допомогла проникнути у безмежні простори космосу і розкрити таємниці мікросвіту. Вона стала основою для появи біо-, нано-, інформаційних і інтелектуальних технологій, які відкрили перед людиною різноманітні можливості. Ці технології підвищують рівень людського життя, видозмінюють і полегшують професійну діяльність, відкривають нові можливості для організації дозвілля. Про це згадує ще М. Кастельс, включаючи в інформаційні технології усю сукупність технологій мікроелектроніки, обчислювальної техніки, телекомунікацій та оптико-електронної промисловості, а також генної інженерії, що зосереджена на можливому декодуванні, управлінні і навіть перепрограмуванні інформаційних кодів живої матерії [8]. Але новітні технології не лише створюють нову техніку, розширюють можливості людини, дозволяючи людям лікувати невиліковні раніше хвороби, а й прискорюють соціальні і культурні зміни, змінюючи світогляд людини і систему цінностей.

На розвиток науки і техніки у свій час мали вплив, поява писемності, потім винахід друкарського верстату, комп'ютерів, які стали основою сучасних інформаційних технологій. Традиційні комунікаційні мережі виникали досить давно, коли ще з'явилася пошта, періодика, телефон і тощо, а сьогодні уся їх різноманітність починає зливатися в єдину інформаційно-комунікаційну мережу, без якої неможливо уявити соціально-політичну, економічну, і навіть культурну діяльність людини. Якщо раніше комунікативні взаємодії складалися з безпосередніх чи опосередкованих контактів (листи, телефон тощо) то сучасна комунікація людей все більше ґрунтується на технологіях обробки і передачі інформації і все щільніше охоплюється мережею технічних стандартів. Серед соціальних взаємодій починають домінувати віддалені і опосередковані контакти, які стали можливими завдяки сучасним інформаційно-комунікаційним мережам. А люди, що обслуговують ці мережі, включаючись в автоматизовані комунікаційні процеси, комунікаційно відтворюють цю систему у власному спілкуванні. Так, зокрема спілкування за допомогою sms-повідомлень, яке ще вчора викликало скептичне ставлення, сьогодні створює власний стиль мислення. Отже, кожен спосіб передачі інформації, що ґрунтується на певній технології «продукує свій досить специфічний тип комунікації» [6, с. 18].

Та технології не лише багато дають людині, але і примушують людей служити їм, знищуючи традиційні цінності, що ми спостерігаємо сьогодні. Як зауважує В. Онопрієнко, мегатехнології не нейтральні, вони зовсім не є панацеєю від усіх бід, навпаки, надмірне захоплення ними може позбавити людину смислу її існування. Зміни у системі суспільних відносин пов'язані в першу чергу з появою і розвитком інформаційно-комунікаційних систем, що веде до втрати навичок безпосереднього діалогу між людьми і заміни його на віртуальний. Тобто формується «...гібрид соціальної і технічної реальності. А новий етап розвитку Інтернету дозволить поєднати між собою фізичні і віртуальні об'єкти в єдину інформаційну систему (гібрид фізичної і віртуальної реальності). Розмивається поняття реальності, точніше виникають інші альтернативні реальності: віртуальна, доповнена, покращена, збагачена реальності [13, с. 29]. Ця віртуальна реальність здатна не лише копіювати реальність і створювати імітації, близькі до об'єктивної реальності, а й за своїми можливостями перевершувати її, про що вже згадувалося у попередній роботі [15].

Людина у віртуальній реальності за допомогою спеціальних засобів «предметно-соціальної симуляції» [7, с. 365] може пережити те, що є недосяжним у реальному житті. Новітні технології розширюють когнітивні і професійні можливості людини, допомагають людині долати просторові і часові межі, завдяки чому глибоко проникають у повсякденне життя і суттєво змінюють його. У той же час інформаційні і комп'ютерні технології, оточуючи людину з дитинства, формують світогляд і впливають на світорозуміння, ціннісні пріоритети, норми та ідеали. Широке розповсюдження телекомунікаційних мереж спрощує маніпулювання свідомістю, що приводить до втрати відчуття реальності оточуючого світу і росту самотності, адже процеси глобалізації також трансформують систему суспільних відносин, заміняючи прагнення до об'єднання на схильність до індивідуалізму, про що згадує у своїй роботі З. Бауман, відмічаючи, що сучасне суспільство відрізняється від попередніх: «...ми вступили на територію, яка ще ніколи не була населена людьми – на територію, яку культура в минулому вважала непридатною для життя» [1, с. 316]. На думку вченого непридатність для життя визначається втратою рівноваги між суспільним і особистим, а схильність до індивідуалізму виступає як заперечення відомих форм соціальності минулого, проявляючись навіть у формуванні нового типу сімейних відносин, в яких домінуючим вже буде напрям на розвиток економічної співпраці суб'єктів.

Сучасні учені змістили акценти досліджень з новітніх технологій на процес їх взаємодії з суспільством, прагнучи оцінити не лише створювані ними нові можливості, а й можливу небезпеку. У першу чергу це стосується спроб використання нанотехнологій, що відкривають нові можливості змін структур на молекулярному і атомному рівнях, вживлення в організм людини електронних мікроприладів, що підсилюють можливості людського сприйняття і органів чуттів. Однак, виникає питання, що буде з людською психікою після такого корегування, з осо-

бистістю є і які наслідки це матиме для суспільства в цілому. Чи не приведуть такі спроби корегування «божественного замислу» до самознищення людства? [3, с. 82]. Звичайно, неможливо повністю відмовитися від технологій, але їх використання в окремих галузях, особливо в медицині, для вдосконалення людини шляхом корекції геному приводить до появи цілого ряду етичних, моральних, і іноді навіть юридичних проблем. А такі поняття як «особистість», «людина», «свідомість», «дух», «душа», «живе» і «неживе», «життя», «смерті» і «безсмертя», «часу» і «вічності» не мають загально визначених визначень через що звичні структури буття людини втрачають визначеність [13, с. 30]. Так відбувається зміна базисних цінностей суспільства, що санкціонують той чи інший етап діяльності, взаємодію з природою, взаємовідносини в суспільстві, спосіб життя тощо. Ще О. Шпенглер відмічав, що цивілізація і культура є протилежними. Під цивілізацією вчений мав на увазі науково-технічний прогрес, а під культурою базисні цінності і прогрес моральності, духовний світ людини. Учений вважав, що високий рівень науки і технологій зовсім не призводить до морального прогресу, а швидше навпаки [19]. Тобто, науково-технічний прогрес і розвиток культури можуть не співпадати і взагалі бути протилежними один одному.

Смисли світоглядних універсалій, виражаючи шкалу ціннісних пріоритетів відповідного типу культури, визначають, які фрагменти з соціального досвіду, що неперервно оновлюється, повинні потрапити в потік трансляції, а які повинні залишитися поза потоком, тобто не передаватися наступному поколінню і не відігравати важливої ролі в його становленні. Тим самим вони визначають, які знання, вірування, ціннісні орієнтації, зразки діяльності будуть переважно регулювати поведінку, спілкування і діяльність людей... [16, с. 12]. Що стосується сучасної епохи, то об'єктами дослідження науки стали складні системи, що розвиваються. Прикладом таких систем є соціальні об'єкти, взяті в їх розвитку, об'єкти сучасних нано- і біотехнологій, комп'ютерні мережі тощо. Діяльність по відношенню до складних систем, що саморозвиваються не є чисто зовнішнім фактором, а включається у них в якості компонента, актуалізуючи одні сценарії розвитку і знижуючи імовірність інших. Тоді системи, що саморозвиваються стають людиновимірними. При їх вивченні важливо виявити ті сценарії, які можуть мати негативні наслідки для людини. Така оцінка сценаріїв означає, що сьогодні необхідно кожного разу співвідносити вимоги пошуку істини з гуманістичними ідеалами, здійснюючи корегування у формі соціально-етичної експертизи наукових і технологічних програм і проєктів [16, с. 12]. Тобто, мова йде про значущість морального виміру науково-технічного прогресу.

Висновки

У сучасному суспільстві, яке окремі дослідники визначають як інформаційне, мережеве чи суспільство знань, інформаційні технології все глибше проникають у всі сфери життєдіяльності людини і виступають однією з головних рушійних сил сучасних соціальних трансформацій. А переваги у будь-яких

видах діяльності (економіка, політика, освіта, побутова сфера тощо) отримують ті люди, які володіють необхідними навичками роботи з інформацією та інформаційно-комунікаційними технологіями.

Інформаційно-комунікаційні технології підвищують рівень життя людини, допомагають долати звичні просторово-часові межі, але в той же час допомагають маніпулювати свідомістю людини, викривляти традиційні ціннісні орієнтири. Окрім того, розвиток біо- і нанотехнологій не лише дає людству можливість боротися з невиліковними раніше хворобами, а й розмиває межі між природним і штучно створеним, живим і неживим, викликаючи трансформацію системи традиційних культурних цінностей і установок. Тому, для тих людей, яких турбує знецінення традиційних цінностей культури, новітні технології і віртуальна реальність для роботи, освіти, навчання і дозвілля уявляються не найкращим місцем. Отже, необхідність морально-ціннісного виміру знання і технологій є очевидною, щоб знання і великі досягнення науки не обернулись на шкоду суспільству і не стали засобами глобального самознищення людства.

Список літератури

1. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
2. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл // Новая технократическая волна на Западе. – М.: Прогресс, 1986. – С. 330-342.
3. Горохов В. Г. Технологические риски как социальная проблема при разработке и внедрении интеллектуальных автономных роботов / В. Г. Горохов, М. Декер // Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция. – М.: Логос, 2002. – с. 82-94.
4. Друкер П. Посткапиталистическое общество / Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология; под. ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 67-100.
5. Дротянко Л. Г. Функціональні трансформації постнекласичної науки в інформаційному суспільстві / Дротянко Л. Г. // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філо-

софії. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 2 (24). – К.: НАУ, 2016. – С. 14-18.

6. Ивницкий В. А. Теория сетей массового обслуживания. / В. А. Ивницкий. – М.: Изд-во «Физматлит», 2004. – 772 с.
7. Иванов Д. Общество как виртуальная реальность / Д. Иванов // Информационное общество. – М.: Издательство АСТ, 2004. – С. 355-428.
8. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 606 с.
9. Крымський С. Б. Про софійність, правду, смисли людського буття: Збірник науково-публіцистичних і філософських статей. / Крымський С. Б. – К.: 2010. – 464 с.
10. Маклюэн М. Средство есть содержание / Информационное общество // М. Маклюэн: [Пер. с англ.]. – СПб.-М.: АСТ, 2004. – С. 341-348.
11. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп – М.: Прогресс, 1966. – 462 с.
12. Миронов В. В. Информационное пространство: вызов культуре / В. В. Миронов // Информационное общество. – № 1. – 2005. – С. 14-18.
13. Оноприенко В. И. Риски общества знаний и мегатехнологий / В. И. Оноприенко // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1(21). – К.: НАУ, 2015. – С. 27-31.
14. Скиба І. П. Інструментальне знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства / І. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (21). – К.: НАУ, 2015. – С. 112-115.
15. Скиба О. П. Особливості соціокультурного виміру віртуальної реальності / О. П. Скиба // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 2 (24). – К.: НАУ, 2016. – С. 116-119.
16. Степин В. С. Перелом в цивилизационном развитии. Точки роста новых ценностей / В. С. Степин // Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция. – М.: Логос, 2002. – С. 10-26.
17. Тоффлер Э. Шок будущего. / Э. Тоффлер: [пер. с англ.]. – М.: АСТ, 2002. – 557 с.
18. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер: [пер. с англ. науч. ред. П. С. Гуревич]. – М.: Изд-во АСТ, 1999. – 782 с.
19. Шпенглер О. Образ и действительность / О. Шпенглер // Закат Европы. – Т 1: [пер. с нем., вступ. статья и примечания К. А. Свасьяна]. – Новосибирск: В О Наука, 1993. – 592 с.

О. Скиба

ТЕХНОЛОГИИ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ
Статья посвящена исследованию влияния информационных и телекоммуникационных технологий на становление информационного общества.

Ключевые слова: информационное общество, общество знаний, информационные технологии, телекоммуникационные технологии, научное знание.

O. Skyba

TECHNOLOGIES AS A FACTOR OF INFORMATION SOCIETY DEVELOPMENT: SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS

The article investigates the impact of information and telecommunication technologies on the development of Information Society.

Keywords: information society, knowledge society, information technologies, telecommunication technologies, scientific knowledge.

УДК 14:53 (045)

Е. Ф. Сластенко, И. П. Скиба

ФИЛОСОФСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ М. ПЛАНКА

Национальный авиационный университет

Аннотация. В статье анализируются философские воззрения М. Планка.

Ключевые слова: М. Планк, квантовая теория, мировоззрение, физическая картина мира, физика, философия.

Вступление

Научная деятельность М. Планка охватывает различные проблемы – кинетическую теорию, электромагнетизм, акустику, оптику и др. М. Планку

принадлежит заслуга в разработке «первого» и «второго» начал термодинамики, теории электромагнитной природы света, физической химии и электрохимии. Научные труды М. Планка «Теорети-